

ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या चिंता, आक्रमकता व उपलब्धी अभिप्रेरणाचा तुलनात्मक अभ्यास

अविनाश विठ्ठलराव खरात

निर्देशक शारीरिक शिक्षण विभाग
संत भगवान बाबा कला महाविद्यालय,
सिंदखेडराजा, जि. बुलढाणा

डॉ. महेशचंद शर्मा

निर्देशक व विभाग प्रमुख,
शारीरिक शिक्षण विभाग,
गुरूनानक विज्ञान महाविद्यालय, बल्लारपूर, जि.
चंद्रपूर

१.० प्रस्तावना

एखादे काम करताना आपल्याला पाहिजे ते यश मिळेल की नाही याबद्दलच्या शक्याशक्यतेची आपल्या मनातील परिणामें सतत बदलत असतात. साधारणतः काही विशेष कार्य करावयाचे असल्याय आपल्या मनात चिंता निर्माण होते. मग क्रीडांगणावर तर घडोघडी स्पर्धेला तोंड देताना अशी चिंता निर्माण होणे साहजिकच आहे. इव्हेलीन हॉल व ग्रेस पॅरव्हिन्स यांच्या मते चिंताए भीती, ताण व आवेग या सगळ्याच मानसिक स्थिती परस्परांशी जोडलेल्या असतात. एखाद्या व्यक्तीला ती स्थिती भीतिदायक वाटते आणि त्या भीतिदायक मानसिक स्थितीचा परिणाम म्हणून व्यक्तीला चिंता वाटू लागते. या चिंतेचा प्रत्यक्ष शारीरिक परिणाम दिसतो तो म्हणजे आवेग होय. त्यात विविध प्रकारे शारीरिक दृष्टीने घटनात्मक बदल झालेले दिसून येतात. प्रत्यक्ष वर्तनाला प्रवृत्त करणारी शक्ती म्हणजे भावना. भावनांची मनुष्य चेतविला जातो. आक्रमकता हे भावनेचेच एक रूप आहे. प्रेरित झालेल्या वर्तनाचा तो प्रकार आहे. चिंतेप्रमाणे, आक्रमकता ही सुद्धा एक तत्कालीक भावना आहे. ती भावनेची अशी अनुभूती आहे की, जेव्हा आपण म्हणतो तो सर्वशक्तीनिशी, जीवनिशी आपल्या शत्रूवर तुटून पडला आणि म्हणून जिंकला याचा अर्थ कदाचित् केवळ शारीरिक सामर्थ्याचा वापर अपुरा पडला असता. म्हणजेच आक्रमकतेमुळे क्रीडाकार्यमान चांगले होऊ शकते. आक्रमकताही आवश्यकच आहे.

उपलब्धी अभिप्रेरणेचा संबंध क्रीडा स्पर्धांच्या आवश्यकते सोबत आहे, ज्यामुळे खेळाडू हे निश्चित करतो की, स्पर्धेचा परिणाम जिंकणे किंवा हरणे यापैकी काय असेल? आणि या सर्वांचे दायित्व त्याच्यावरच असेल. हे विचार खेळाडूंना त्यांच्या लक्ष्य प्राप्ती कडे अधिक सशक्त स्वरूपात अभिप्रेरित करतात. प्रयत्नांमध्ये तिव्रता आणि शिथिलतेचे कारण जिंकण्याची शक्यता आणि क्रीडा अभिप्रेरणेचे मूल्य आहे. खेळाडू ज्या प्रमाणे अधिकाधिक उपलब्धी प्राप्त करतो तसतसे त्याच्या जिंकण्याच्या आशेचा स्तर वाढत जातो. उपलब्धी अभिप्रेरणेचा मुलभूत लक्ष्य उपलब्धी आहे. तो व्यक्ति उपलब्धी करीता कार्य करतो त्यांना उपलब्धी अभिप्रेरणेमुळे प्रेरित झाल्याचे समजण्यात येते. आदिवासी खेळाडूंचा विचार केला असता शहरी क्षेत्र हे त्यांच्याकरिता नवीन असून या वातावरणाशी समायोजन करताना त्यांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागते. या परिस्थितीत त्यांच्या चिंता, आक्रमक व उपलब्धी अभिप्रेरणेच्या स्तरांमध्ये सतत परिवर्तन घडून येत असतात. प्रस्तुत अध्ययनाच्या अनुषंगाने संशोधनकर्त्याद्वारे ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या चिंता, आक्रमकता, व उपलब्धी-अभिप्रेरणा या घटकांचा तुलनात्मक अभ्यास केला आहे.

२.० संशोधन पद्धती

२.१ खेळाडूंची निवड :

प्रस्तुत अध्ययना करीता महाराष्ट्र राज्याच्या ग्रामीण व शहरी भागातील प्रत्येकी २५० अशा एकूण ५०० आदिवासी खेळाडूंची निवड यद्

च्छिक पद्धतीने करण्यात आली. निवडण्यात आलेल्या खेळाडूंचे वय १८ ते २८ वर्षां दरम्यान होते.

तथ्य संकलन पद्धती :

संशोधन कार्यासाठी निर्दोष माहिती मिळण्यासाठी व संशोधनाची उद्देशपूर्ती होण्यासाठी संशोधन करण्याकरिता सर्वेक्षण पद्धतीचा उपयोग करण्यात आला. प्रस्तुत अध्ययनात संशोधनाकरिता आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याकरिता प्रश्नावली या साधनाचा उपयोग करण्यात आला. चिंता व आक्रमकता स्तर जाणुन घेण्याकरिता 'प्रतिभा देव' यांच्या Self Concept List Rating Scale व एच. शर्मा., आर. एल. भारद्वाज आणि एम. भार्गवा यांच्या Comprehensive Anxiety Test या चाचणीचा वापर करण्यात आला. त्याचप्रमाणे उपलब्धी अभिप्रेरणेचा स्तर जाणुन घेण्याकरिता एम्. के. सुलतानिया यांच्या Achievement Motive Scale या चाचणीचा वापर करण्यात आला.

३.२ संख्याशास्त्रीय तंत्र —

प्रश्नावली भरून आल्यानंतर निरनिराळ्या भागात विभागण्यात आल्या. त्यानंतर सांख्यिकीय पद्धतीने शोकडा प्रमाण काढून त्या आधारे तालिका तयार करण्यात आल्या. संकलित केलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्याकरिता वारंवारिता व प्रतिशत, मध्यमान, प्रमाण विचलन व झेड परीक्षण या सांख्यिकीय तंत्राचा अवलंब करण्यात आला. Significance Level 0.05 होते.

३.० सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थविवेचन

३.१ चिंता स्तर

सारणी क्र. १: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या चिंता स्तराची तुलना

चिंता स्तर	ग्रामीण भागातील खेळाडू		शहरी भागातील खेळाडू	
	संख्या	टक्केवारी	संख्या	टक्केवारी
अत्याधिक चिंता	३४	६.८	५९	११.८
अधिक चिंता	५८	११.६	१८४	३६.८

साधारण चिंता	१४०	२८.०	१३४	२६.८
अल्प चिंता	२२५	४५.०	८९	१७.८
अत्यल्प चिंता	४३	८.६	३४	६.८
एकूण	५००	१००.०	५००	१००.०

वरील सारणी क्र. १ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या चिंता स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे.

- ग्रामीण खेळाडू: सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील ६.८ टक्के खेळाडूंच्या चिंतेचा स्तर अत्याधिक असून ११.६ टक्के खेळाडूंच्या चिंतेचा स्तर अधिक असल्याचे आढळले. तसेच २८.० टक्के खेळाडूंचा चिंतेचा स्तर साधारण स्वरूपाचा असून ४५.० टक्के व ८.६ टक्के खेळाडूंचा चिंतेचा स्तर अल्प व अत्यल्प स्वरूपाचा असल्याचे आढळले.
- शहरी खेळाडू: प्राप्त माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्राच्या शहरी भागातील ११.८ टक्के खेळाडूंचा चिंता स्तर अत्याधिक असून ३६.८ टक्के खेळाडूंचा चिंता स्तर अधिक असल्याचे आढळले. तसेच २६.०८ टक्के खेळाडूंचा चिंतेचा स्तर साधारण स्वरूपाचा असून १७.८ टक्के व ६.८ टक्के खेळाडूंचा चिंता स्तर अल्प व अत्यल्प स्वरूपाचा असल्याचे आढळले.

३.२ आक्रमकता स्तर

सारणी क्र.२: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	६.२	±१	-१	-१.	N S
शहरी भागातील खेळाडू	७.५	±१	-२		

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;

Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. २ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता स्तराचा गुणांक ६.२ ± १.३ असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता स्तराचा गुणांक ७.५ ± १.२ होता.

३.३ अप्रत्यक्ष आक्रमकता

सारणी क्र.३: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंची अप्रत्यक्ष आक्रमकता

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	५.३	०.९	१.७	३.९८२	०.०५
शहरी भागातील खेळाडू	३.६	१.१			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक; Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ३ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या अप्रत्यक्ष आक्रमकता स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता स्तराचा गुणांक ५.३ ± ३.६ असून शहरी भागातील खेळाडूंचा अप्रत्यक्ष आक्रमकता स्तराचा गुणांक ३.६ ± १.१ होता.

३.४ आक्रमकता- चिडचिड घटक

सारणी क्र.४: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	३.८	०.५	-२.४	४.५३६	०.०५
शहरी भागातील खेळाडू	६.२	१.५			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक; Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ४ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तराचा गुणांक ३.८ ± ०.५ असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तराचा गुणांक ६.२ ± १.५ होता.

३.५ आक्रमकता- नकारात्मकता घटक

सारणी क्र.५: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-नकारात्मक घटक स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	३.८	± ०.९	१.५	३.२४५	< ०.०५
शहरी भागातील खेळाडू	२.३	± ०.७			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक; Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ५ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-नकारात्मक घटक स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता- नकारात्मक घटक स्तराचा गुणांक ३.८ ± ०.९ असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता- नकारात्मक घटक स्तराचा गुणांक २.३ ± ०.७ होता.

३.६ आक्रमकता- राग घटक

सारणी क्र. ६: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-राग घटक स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	२.८	± ०.४	०.३	०.५६४	N S
शहरी भागातील खेळाडू	२.५	± ०.६			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;

Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ६ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-राग घटक स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता- राग घटक स्तराचा गुणांक 2.6 ± 0.4 असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता- राग घटक स्तराचा गुणांक 2.4 ± 0.6 होता.

३.७ आक्रमकता- शंका घटक

सारणी क्र. ७: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-शंका घटक स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	४.२	± १.२	-२.२	३.९९	<०.०५
शहरी भागातील खेळाडू	६.४	± १.३			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;

Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ७ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-शंका घटक स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता- शंका घटक स्तराचा गुणांक 4.2 ± 1.2 असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता- शंका घटक स्तराचा गुणांक 6.4 ± 1.3 होता.

३.८ शाब्दिक आक्रमकता

सारणी क्र. ८: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या शाब्दिक आक्रमकता स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	५.४	± १.३	-२.५	-४.६२३	<०.०५

शहरी भागातील खेळाडू	७.९	± १.६			
---------------------	-----	-----------	--	--	--

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;

Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ८ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या शाब्दिक आक्रमकता स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी शाब्दिक आक्रमकता स्तराचा गुणांक 4.8 ± 1.3 असून शहरी भागातील खेळाडूंचा शाब्दिक आक्रमकता स्तराचा गुणांक 7.9 ± 1.6 होता.

३.९ आक्रमकता- अपराधीपणा

सारणी क्र. ९: ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-अपराधीपणा स्तराची तुलना

	मध्य मान	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	५.२	± ०.८	१.४	३.६४५	<०.०५
शहरी भागातील खेळाडू	३.८	± ०.५			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;

Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. ९ मध्ये महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-अपराधीपणा स्तराची तुलना दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा सरासरी आक्रमकता-अपराधीपणा स्तराचा गुणांक 5.2 ± 0.8 असून शहरी भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता-अपराधीपणा स्तराचा गुणांक 3.8 ± 0.5 होता.

३.१० उपलब्धी अभिप्रेरणा

सारणी क्र. १०: ग्रामीण व शहरी भागातील
आदिवासी खेळाडूंच्या उपलब्धी अभिप्रेरणा
स्तराची तुलना

	मध्यम न	मा. वि.	म. फ.	Z	P
ग्रामीण भागातील खेळाडू	१६.८	±३. २	-४ .५	-४. ३६७	<०. ०५
शहरी भागातील खेळाडू	२१.३	±३. ९			

मा.वि.: मानक विचलन; म.फ.:मध्यमान फरक;
Z:मूल्य, P:मूल्य

वरील सारणी क्र. १० मध्ये महाराष्ट्राच्या
ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या
उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तराची तुलना दर्शविण्यात
आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार
अध्ययन क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा
सरासरी उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तराचा गुणांक १३.
८±३.२ असून शहरी भागातील खेळाडूंचा
उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तराचा गुणांक २१.३±०३.९
होता.

४.० निष्कर्ष

४.१ आदिवासी खेळाडूंचा चिंता स्तर

- प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या चिंतेच्या स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या शहरी भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या चिंतेचा स्तर अधिक आहे.

४.२ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता स्तर

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता स्तरामध्ये सार्थक तफावत नाही.

४.३ आदिवासी खेळाडूंचा अप्रत्यक्ष आक्रमकता स्तर

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या अप्रत्यक्ष आक्रमकता स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे शहरी भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या अप्रत्यक्ष आक्रमकतेचा स्तर अधिक आहे.

४.४ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता-चिडचिड घटक

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत शहरी भागातील खेळाडूंच्या आक्रमकता-चिडचिड घटक स्तर अधिक आहे.

४.५ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता-नकारात्मकता घटक

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता-नकारात्मकता घटक स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे शहरी भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या आक्रमकता-नकारात्मकता घटक स्तर अधिक आहे.

४.६ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता-राग घटक

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या

आक्रमकता— राग घटक स्तरामध्ये तफावत नाही.

४.७ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता—शंका घटक

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता— शंका घटक स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत शहरी भागातील खेळाडूंच्या आक्रमकता— शंका घटक स्तर अधिक आहे.

४.८ आदिवासी खेळाडूंचा शाब्दिक आक्रमकता स्तर

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या शाब्दिक आक्रमकता स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत शहरी भागातील खेळाडूंचा शाब्दिक आक्रमकता स्तर अधिक आहे.

४.९ आदिवासी खेळाडूंचा आक्रमकता स्तर— अपराधीपणा

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या आक्रमकता—अपराधीपणा स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे शहरी भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत ग्रामीण भागातील खेळाडूंचा आक्रमकता—अपराधीपणा स्तर अधिक आहे.

४.१० ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंचा उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तर

- प्रस्तुत संशोधनकार्यात प्राप्त झालेल्या परिणामांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढण्यात येतो की, महाराष्ट्राच्या ग्रामीण व शहरी भागातील आदिवासी खेळाडूंच्या उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तरामध्ये सार्थक ($P < 0.05$) तफावत आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील खेळाडूंच्या तुलनेत शहरी भागातील खेळाडूंचा उपलब्धी अभिप्रेरणा स्तर उत्तम आहे.

५.० संदर्भ ग्रंथ

1. कुंडले, एम. बि. 'शैक्षणिक तत्वज्ञान व शैक्षणिक मानसशास्त्र', श्री विद्या प्रकाशन, राविवार पेठ, पुणे १९९०, पृ. क्र. ६.
2. जर्दे, श्री., व जर्दे, सु., 'शारीरिक शिक्षणाचे स्वरूप मानसशास्त्र', चंद्रमा प्रकाशन, द्वारा २४६ अ/१ गायत्री अपार्टमेंट नागाव्य पार्क, कोल्हापूर, पहिली आवृत्ती २८ मार्च १९९१ पृ.क्र. २३-२४.
3. आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था : भारतीय आदिवासी विकास व्यवस्थापन, पुणे १९८७ पृ. ८५.
4. आगारे, डी.सी व करकरे, अ. (२००३). 'पर्सनॅलीटी प्रोफाइल ऑफ ट्रायबल अॅन्ड नॉन ट्रायबल स्पोर्टस् पर्सनस्', व्यायाम विज्ञान, वाल्यूम ३६, नं. २, पेज नं. १-४.
5. Chander, S.(2012). Little C Creativity: A Case for Our Science Classroom--An Indian Perspective, Gifted Education International, 28(2), pp.192-200.
6. Deol, N.S. (2016). The comparison of anxiety and aggression level of winner and loser inter university soccer players, International Journal of Behavioural Social and Movement Sciences, 5(3), pp. 26-29.
7. Dubey, S.D. (2018). Assessment of aggression and anxiety in different Levels of volleyball players, European Journal of

- Physical Education and Sport Science, 4(1), pp. 203-206.
8. Eysenck, M.W., Derakshan, N., Santos, R and Calvo and MG.(2007). Anxiety and cognitive performance: attentional control theory, *Emotion*, 7(2), pp.336-53.
  9. Filaire, E., Alix, D., Rouveix, M and Le Scanff, C.(2007). Motivation, stress, anxiety, and cortisol responses in elite paragliders, *Percept Mot Skills*, 104(2), pp.1271-81.
  10. Kais, K and Raudsepp, L.(2004). Cognitive and somatic anxiety and self-confidence in athletic performance of beach volleyball, *Percept Mot Skills*, 98(2), pp.439-49.
  11. Khan, N and Aziz, K. (2015). Comparative Study of Sports Competitive Anxiety and Sports Achievement Motivation between Basketball Players and All India Intersarsity Running Events Athletes, *International Journal of Modern Chemistry and Applied Science*, 2(4), pp. 235-237.
  12. Khan, Z., Muqurram, Md and Ahmed, N.(2010). “Comparative Study An Competitive Anxiety of athletes of different level of competition”, *Vyayam-Vidnyan., Shree Hanuman Vyayam Prasarak Mandal, Amravati*, 43(3), Aug.pp. 21-24.
  13. Krishnaveni, K and Shahin, A. (2014). Aggression and its Influence on Sports Performance, *International Journal of Physical Education, Sports and Health*, 1(2), pp.29-32.
  14. Singh, P. (2018). Aggression and will to win between university level male volleyball and American football players, *International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education*, 3(1), pp. 349-351.

